

Kisgyörgy Károly

A történelem sodrában

Több mint negyvenöt év telt el azóta, hogy mint budapesti diák részese voltam huszadik századi történelmünk kiemelkedő eseményének, az 1956. október 23-i népfelkelésnek és forradalomnak. Tudom, nehéz ezekről az eseményekről szubjektivitás nélkül írni, nem mindegy, hogy az ember a barikád melyik oldalán állt ezekben a nehéz napokban. Ennek megfelelően az eseményeket lehet értékelni pozitívan vagy negatívan, egyet azonban nem lehet elvitatni, és pedig azt, hogy az októberi és az azt követő események a magyar nemzet történelmében csak az 1848-49-es forradalomhoz és szabadságharchoz hasonlíthatók.

Nem voltam hős, csak közkatoná, mint sokan mások, akik ott voltunk az események, a történelem sodrában. 1956. október 23-a is úgy kezdődött, mint minden hétköznap. Kedd volt, ragyogóan sütött az őszi nap. A délelőtti előadás szünetében egyik diaktársunk bejelentette, hogy az egyetemi ifjúság délután felvonulást tart, ahol tiltakozunk az önkényuralom, az ország megszállása ellen. Követelésünket – a márciusi ifjakhoz hason-

lón – 12 pontban foglalták össze. Délután kettő óra előtt gyülekeztünk a Budapesti Műszaki Egyetem udvarán. Röviddel kettő óra után Marián István alezredes, a katonai tanszék helyettes vezetője bejelentette, hogy Piros László belügyminiszter nem engedélyezte a felvonulást. Általános morajlás – a nem tetszés jele – volt a válasz és vártunk tovább. Körülbelül fél óra múlva az alezredes úr közölte, hogy a belügyminiszter megváltoztatta álláspontját és engedélyezi a felvonulást.

Elindultunk, szervezett sorokban, végimentünk a Gellért rakparton, a Döbrentei téren, a Fő utcán. A járókelők mindenütt kedvesen integettek felénk, megjelentek a zászlótartókban a piros-fehér-zöld lobogók. Többségükből a Rákosi-korszak jellegzetes címere ki volt vágva. A Bem téren rövid időre megálltunk. Valaki elszavalta a Nemzeti dalt. Veress Péter író szólott a tömeghez. Majd továbbindultunk a Margit-hídon át a Parlamenthez. Itt talákoztunk más iskolák és intézmények diákjaival. A "Fehér Ház" mellett elhaladva – mely akkor

a Belügyminisztérium épülete volt – örömmel tapasztaltam, hogy a rendőrtsztek is barátságosan integettek az ablakokból felénk. Gondoltam, hogy ha még a rendőrség is szimpatizál velünk, akkor itt nagyobb baj nem lehet. A Parlament előtti Kossuth tér megtelt felvonulókkal. Mindenki Nagy Imrét szerette volna hallani. Már sötétedett, amikor 9 óra után hazamentem Budára a Marczibányi tér sarkán levő diákoththonba, aztán lefeküdtem.

Másnap reggel, amikor felébredtem, meglepődtem, hogy senki nincs a szobában, hiszen nyolcan laktunk benne, az akkori viszonyoknak megfelelően, emeletes ágyakon. Bekapcsoltam a néprádiót és megdöbbenve hallottam a bemondott közleményt, az “ellenforradalmi csapatok” szervezett rohamáról, az “ideiglenesen hazánkban tartózkodó” szovjet csapatok fővárosunkba történő bevonulásáról, a mindezt aláfestő géppuskaropogást, mint háttérzajt. Kinyitottam szobánk ablakait. Kint őszi köd volt, távolról géppuska sorozat hallatszott. Pár perc múlva megérkezett egyik szobatársam, akitől megtudtam, hogy kitört a forradalom, a fegyveres harc, a Mártírok útján – hozzánk legközelebb – orosz tankok állnak.

Az első nap teljes bizonytalanságban telt el. Ellentmondó hírek érkeztek a

városból és a rádióból egyaránt. Az egyetemi menza messze volt, éhesek voltunk, a közelben élelem után kellett nézni. Október 25-én lementünk a Mártírok útjára a pékségbe kenyérért. A kenyér éppen elfogyott, várni kellett az új sütésig, ezért kimentünk a Duna-partra, szemben az Országházzal. Ekkor történt a Kossuth téren a tömeg szétlövése. A golyózápor elől – amely a Duna budai oldalát is elérte – a parti sétány melletti kb. 1 méter magas kőfal mögé hasalunk. Ez védett meg bennünket a süvítő golyóktól, hiszen találkoztam később az 1960-as években egy munkatársnővel, akinek ekkor lötték át az arcát, mivel éppen munkahelyén a Bem rakpart egyik Duna-parti irodahelyiségében tartózkodott.

Október 26-án szobatársam arra kért, kísérjem el az Orczy térre, hogy meglátogassa hölgyismerősét. Felvettem az akkor divatos zöld ballonkabátomat, csőnadrágomat, gumitalpas cipőmet. Szobatársamtól kaptam egy pisztolyt, amit a belső zsebembe tettem. Végimentünk a budai Duna-parton, a Petőfi-hídon átmentünk Pestre, majd a Soroksári útról rátértünk a Haller (volt Hámán Kató) útra. Így értük el a Nagyvárad teret, ahonnan az orosz páncélosok és tüzérség lőtte a Kilián laktanyát. Harckocsik között, ágyúdörgés mellett haladtunk

át a téren. Nem igazoltattak, nem állítottak és motoztak meg bennünket az oroszok. Ha ez utóbbi megtörténik, semmi nem mentett volna meg bennünket a helyszíni tarkónlövéstől, mivel pisztoly volt a zsebünkben. Az Orczy teret épségben elértük, a kollégám találkozott nőismerősével és szerencsésen hazaérkeztünk, most már a Népszínház utcán és a Nagykörúton haladva. Ha visszagondolok erre az útra negyvenöt év távlatából is borzongok könnyelműségemen. Mint említettem, a Marczibányi tér sarkán diákoththonban laktunk. Közel volt hozzánk a Széna tér. A tér és a Margit körút (volt Mártírok útja) sarkán ekkor az épülő metró felvonulási épületei álltak. Ezekben az épületekben harcolt csapatával a forradalom célkitűzéseit Szabó János, ahogy akkoriban a környéken nevezték: Szabó bácsi. (Szabó Jánost 1957 elején az elsők között végezték ki. Ma a lebontott felvonulási épületek helyén kopjafák őrzik a csoport és Szabó bácsi emlékét.) A szovjet csapatok október 27-én vagy 28-án kísérletet tettek a harcoló egység megsemmisítésére. A harckocsik támogatásával indított roham nem járt eredménnyel. Egy páncélozott járművet a csatában Szabó bácsiék kilőttek és birtokukba vették. A csatazaj után, mint "szomszédok" azonnal a helyszínre siet-

tünk. Itt láttam először közvetlen közelről, hogy a küzdelem áldozatokkal jár. Halott magyar felkelők, orosz katonák feküdtek a Széna téren. A Lövőház utcába indultam hazafelé, amikor hátulról hosszú géppuska sorozatot és hangos zúgást hallottam. Nagyon megijedtem. Gondoltam, visszajöttek az oroszok és bosszút állnak a vereségükért. Szerencsére nem így történt. Szabó bácsiék birtokba vették a kilőtt páncélozott járműveket és győzelmüket így ünnepelték. Ha jól emlékszem, október 30-án alakult meg az egyetemen a forradalmi bizottság. Sokan szorongtunk, tanárok, diákok a díszteremben ekkor. Egy tanársegéd ismertette a forradalom eredményeit, célkitűzéseit, akit a forradalmi bizottság elnökének választottunk. A forradalom leverése után a tanársegédnek el kellett hagyni az egyetemet. Az egyetem nem feledkezett meg róla, bátor helytállásáért 1990 júniusában címzetes egyetemi docensi kinevezést kapott.

A szovjet csapatok október utolsó napjaiban elhagyták a fővárost. A Kormány úgy határozott, hogy a rend biztosítására és fenntartására a felkelőkből, munkásokból, diákokból létrehozzák a nemzetőrséget. Az egyetem katonai tanszékéről megjelent diákoththonban egy főhadnagy, és közölte velünk, hogy önkéntes alapon

tagjai lehetünk a nemzetőrségnek. Azt hiszem mindannyian jelentkeztünk. Mindenki kapott igazolványt, puskát, pisztolyt tölténnyel. A fegyver kezelése nem jelentett gondot, mivel 1956 júliusában egy hónapos kemény katonai kiképzést kaptunk a tatai páncélosoknál. A fegyverek átadásával egy időben három hivatásos katonatiszt, egy százados és két hadnagy vette át a kb. 100 fős diákcsapat felett a parancsnokságot. A diákotthon bejáratánál ettől az időponttól kezdve kettő fő állandó jelleggel fegyveres őrséget adott. Már az első nap megtörtént az incidens. Egy ballonkabátot viselő járókelő kb. 50 m-re megállt a kaputól, kabátja alól géppisztolyt húzott elő és az őrségre tüzelt. Az őrség észrevette mozdulatait, azonnal beugrott a védett kapualjba, így a golyózápor célt tévesztett. Közben élelmezési gondjaink megoldódtak. Az egyik Komárom-megyei község küldött részünkre egy teherautó krumplit, lisztet, zsírt, élő baromfit, kukoricát a baromfi etetésére. A kenyérsütés kivételével önellátók lettünk.

November elsején vagy másodikán este lövöldözés hallatszott a Bimbó út irányából. Az ügyeletes hadnagy úgy határozott, hogy ő meg én járőrbe megyünk, felderítjük a lövöldözés helyét és okát. Elindultunk. Nyirkos,

sötét este volt. A lámpák itt-ott égtek, gyéren világították meg a járdát és az úttestet. Féltem. Amikor a lövöldözés feltételezett környékére értünk, a hadnagy úgy rendelkezett, hogy menjek előre felderítés céljából, ő majd fedez engem. Mondom: "Hadnagy úr, magának több katonai gyakorlata és tapasztalata van mint nekem, nem lehetne ezt fordítva csinálni?" A hadnagy megállt, egy pillanatig gondolkodott, majd azt mondta: "Tudja mit nemzetőr, ne kockáztassuk feleslegesen az életünket, menjünk vissza!" Így cselekedtünk. November másodikán ismét Pestre mentem. Riasztó híreket hallottunk a Köztársaság téren történt eseményekről. Az Akácfa utca sarkán hevert Sztálin generalisszimusz ledöntött, megcsonkított szobra. A Kilián-laktanya környékén szétlőtt házak, kiégett harckocsik, magyar és orosz halottak heverték. A Köztársaság téren találkoztam a felbőszült nép ítéletével. Úgy gondolom, az itt történtek örök tanulság a barikád mindkét oldalán harcolók számára. Igazolják Petőfi Sándor gondolatait, amit egyik versében így fogalmazott meg: "habár felül a gálya / s alul a víznek árja / azért a víz az úr!"

November 3-án este olasz újságírók érkeztek hozzánk Milánóból, hogy riportot csináljanak velünk, fényké-

peket készítsenek a nemzetőr diákokról. Sokáig beszélgettünk, nehezen értettük meg magunkat pár szavas angol tudásunkkal, ezért úgy határoztak, hogy velünk töltsék az éjszakát. A Himnusz elhangzása után, éjjel fél egykor feküdtünk le. Hajnalban ágyüdörgésre ébredtünk. Az ablakhoz ugrottam. Dél-Buda irányából sűrűn villogott az ágyúk torkolattüze. Egy lövedék kb. 100 méterre csapódott le előttünk a Ganz Villamosági Művek csarnokába. Nyilván Szabó bácsi csoportjának szánták. A másik gránát mögöttünk egy villa tetőzetét vitte le. Általános volt a megdöbbenés. Az olasz újságírók magukra kapkodták ruháikat és futottak a követségükre. A három katonatiszt anélkül, hogy bármilyen parancsot adott volna, szintén azonnal eltűnt. Soha többé nem találkoztam velük. Ott maradtunk fegyverrel, minden irányítás nélkül. Talán így volt a legjobb. A rádióban hallottuk Nagy Imre kétségbeeső szavait, majd később a közleményt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásáról, a szovjet csapatok általános támadásáról, a fegyveres felkelők elkeseredett ellenállásáról. Tanács-talanul néztünk egymásra, mit csináljunk, mi lesz velünk? A fővárosban folyó harcok november 10-e körül lecsendesedtek. Elesett a Corvin-köz, az Emke,

a Royal szálló, a Széna tér és sok más ellenállási központ. Fájdalmas volt, hogy a harcokban leégett a Nemzeti Múzeum egy része, megsérült az Országos Levéltár is. Budapest egyes részein a pusztulás a második világháború következményeihez volt hasonló.

Pár nappal az orosz invázió után teherautó állt meg a diákothoz előtt, orosz katonákkal és tolmáccsal. Megparancsolták, hogy a birtokunkban lévő fegyvereket azonnal adjuk le. Ezt követően mindenki a teherautó platójára helyezte fegyverét.

Élelmünk fogytán volt. A pékségek akadozva tudtak dolgozni, kevés volt a kenyér. A diákok egy része úgy határozott, hogy Nyugatra távozik, más része úgy gondolkodott, hogy hazamegy szüleihez. Az utóbbit választottam. November 15-e volt. Hírt kaptam, hogy teherautók érkeztek élelemmel Nyíregyházáról a Hold utcai vásárcsarnokhoz. Megtudtam a gépkocsivezetőtől, hogy aznap délután 5 óra körül indulnak vissza, ha lesz hely a kocsin, engem is szívesen magukkal visznek. Délután 4 órakor már tömött volt a gépkocsi teljes rakfelülete a fővárost elhagyó, többnyire fiatalokkal. Elindultunk Gödöllő, Hatvan irányába. Budapestet elhagyva öt-tíz percenként megállítottak bennünket az orosz csapatok. Igazolta-

tás, motozás, ellenőrzés. Már hajnal volt, amikor megérkeztünk Nyíregyházára. Reggel tovább utaztam Mátészalkára, most már vonattal. Itt találkoztam egy falubeli vasutassal, aki az üzemi vonalon telefonált szülőfalumba és értesítette szüleimet, hogy rövidesen otthon leszek. A déli órákban a fél falu várt a vasútállomáson, hiszen én voltam az első, aki a budapesti eseményekről személyesen

vészelté át a nehéz napokat, éppen a Bimbó utcában, ahol a lakása volt. November második felében, decemberben segítettem apámnak a mezőgazdasági munkákban. Esténként rádiót hallgattunk, a Kossuth adó mellett rendszeresen a Szabad Európa, Amerika Hangja állomásokat is. Ezekből értesültünk a disszidáltak nagy tömegéről, sztrájkokról, tüntetésekről, sortüzekről, a Szovjetunió-

Szőnyi István: Lóvásár

tudott beszámolni. Szüleim számára az volt a legfontosabb, hogy élek, egészséges vagyok, hazaérkeztem. A szomszédasszony – Vilma néni – nagyon sírt a konyhában rám várva, vajon mi történt a belügyes tiszttal? Utóbb kiderült, hogy épségben

ba deportált felkelő fiatalokról, a stáriumról.

Karácsony előtt üdvözlő lapot kaptam kedves szobatársamtól, Udvari Jancsitól, Braunschweighből, Nyugat-Németországból. (Ő jelenleg a svájci Bown-Boweri cég mérnöke.) Úgy ha-

tározta, hogy követtem példáját. A Karácsonyt és az Újévet együtt töltöttem szüleimmel, testvéreimmel. Újév után azonnal indultam. Apám, anyám keservesen sírtak, nehéz volt a válás, a nagyvilág bizonytalansága. Így jutottam el Komáromig, ahonnan visszafordultam. Úgy gondoltam, nekem ez a hazám, itt kell maradni, itt kell tovább tanulni, dolgozni, élni. Ismét hazaérkeztem, igaz most váratlanul. Éreztem távozási szándékom miatt a rokonok, ismerősök rosszalását. Családunkra nem volt jellemző a szülőföld elhagyása, az egyéni boldogulás idegen földön történő keresése.

Január közepén értesítés érkezett az egyetemről, hogy ha folytatni akarom tanulmányaimat, jelentkezzek személyesen. Természetesen jelentkeztem. A diákokthozban szekrényemet felidülve, ruháimat szétszórva találtam. Mint kiderült, távollétünkben a karhatalom mindent átvizsgált. Nem hiányzott semmi a szekrényből, csak az a 600 Ft, amit hazaindulásom előtt ott hagytam. Az egyetemen azonnal megkaptuk az elmaradt november, december, január havi ösztöndíjat, közel 1600 Ft-ot. Ez akkor nagy összegnek számított, 900 Ft-ért vettem a bizományiban azonnal egy öltöny ruhát. Aztán megtudtuk, kik estek el a harcban, kiket tiltottak ki az

ország összes egyeteméről a forradalom alatt tanúsított magatartásukért és kik azok, akik valószínűleg elhagyták az országot. A szeptemberi 150 fős évfolyamból kb. 120-an maradtunk.

Közeledett 1957 március idusa. A köztudatban általános szándék volt, hogy "márciusban újra kezdjük" (MUK). A Kormány tanult az októberi eseményekből, eltökélt szándéka volt, hogy nem enged bennünket ismét az utcára. Egy közismert politikus így fogalmazta meg: "A diák tanuljon, ne politizáljon!" Az új rendszer a belső karhatalmat megerősítette a frissen szervezett munkásőrséggel, akik gyakori utcai masírozásukkal demonstrálták az erőt, a megváltozott hatalmi viszonyokat. Minket diákokat erős megfigyelés alatt tartottak, kimenő és bejövő leveleinket ellenőrizték. Ezt sejtettük, hiszen leveleinken észrevehető volt a rosszul sikerült újraragasztás. Úgy bizonyosodtunk meg erről, hogy egyik társunknak feladtunk egy megcímezett, felbélyegzett, üres borítékot. Sohasem kapta meg kollégánk ezt a levelet. Gondolom vegyszerrel és egyéb eljárással az illetékesek alaposan kivallatták a különös küldeményt. Március 15-én a fővárost erődítménnyé változtatta a karhatalom. Nem történt incidens. Áprilisban idé-

zést kaptunk, hogy jelenjünk meg a Budapesti Rendőrfőkapitányság Deák téri épület V. emeleti iroda helyiségében. Kíváncsiak voltunk, mi lehet e mögött? Az előttem kihallgatott diáktársam, amikor kilépett a rendőrségi irodából, sírt. Meglepődtem. Vajon mi vár rám? A szobában leültek, hárman voltak a helyiségben. Az egyik személy gépelte a jegyzőkönyvet, a másik oldalról figyelt engem, a harmadik szemben ült velem. Közölte, hogy engem is kihallgatnak az októberi ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatban, egyébként nagyon fáj a válla, amit én löttem át. Nyomaték kedvéért nagyot káromkodott. Igyekeztem nyugodt maradni, közöltem, hogy én senkire sem löttem, természetesen rá sem. Közel egy órát faggattak. Vallomásom jegyzőkönyvezték, majd a kihallgatást végző nyomozó nyomatékosan tudomásomra hozta, hogy többek között én is méltatlanul viselkedtem az ellenforradalom napjaiban. Valószínű, hogy a továbbiakban a néphadsereg nem tart rám igényt. Az ugyanabban az évben kiadott katonakönyvembe képzettségemet "harckocsizó" helyett "adminisztrátorra" változtatták. Többé nem kellett magamra öltennem a katonaruhát. Mint utóbb kiderült, társam nem azért sírt, mert megverték, egyszerűen gyengék vol-

tak az idegei, nem bírta elviselni a kihallgatás légkörét. Közülünk senkit sem bántottak, nem vertek meg. Május elsejére a Kormány nagy felvonulást szervezett. Ehhez az egyetem új vezetősége is csatlakozott. Micsoda 180 fokos fordulat! Fél évvel korábban még a diktatúra és az ország megszállása ellen küzdöttünk. Most pedig tüntessünk mellette?! Április 30-án este egy pár diáktársammal elmentünk a városligeti Cirkusz sörözőbe, éjfélig söröztünk. Így aztán felvonulás helyett május elsejét másnapos állapotban, az ágyban töltöttem.

Az egyetem befejezése után jellemzésemben elkísért 56-os múltam. Minősítésemben megemlítették, hogy a politikai tantárgyakat megtanultam, de meggyőződésem mellett nem tudok következetesen kiállni. Az élet ment tovább, teltek az évek. A gerincem ezekben az években meghajolt, de el nem tört. A Kádár-korszakban párttag, munkásör, besúgó nem voltam. Nyugodtan nézhetek a tükörbe. 1956 eszméit úgy gondolom nem árultam el. Még a nyolcvanas évek elején egyik kollégám a vállalatnál élcelődött velem és megjegyezte, hogy kommunistább vagyok a kommunistáknál. Hát igen, minket a háború után a sárospataki gimnáziumban a papok és tanárok kollektív szellemben, szo-

ciális morálra neveltek, levonva a következtetést az úri Magyarország összeomlásából, egy vesztt háború következményeiből. Úgy látszik, nevelésük a későbbi években is meglátszott munkahelyi magatartásomon, hiszen így lett belőlem “kommunista”! Visszatekintve az októberi népfelkelés és forradalom célkitűzéseire nyugtázhatjuk, hogy az ország szuverenitása, az orosz csapatok kivonása, az 1989-es évben végbement rendszerváltás eredményeképpen megvalósult. A szabad választás, a többpárti rendszer, a sajtó-, gyülekezési- és szólásszabadság – mint a demokrácia alapvető kritériumai – ugyancsak napi gyakorlattá váltak. Ami a gazdaságot illeti, 1956-ban nem gondoltunk az államosított ipar, a bankhálózat, az intézmények privatizációjára. Mindezek működtetését széles nemzeti egységen alapuló, állami kezeléssel és irányítással képzeltük megvalósítani. A mezőgazdaságban az önkéntes alapon szerveződő szövetkezetekben és a modern, gépesített kisparaszti gazdaságban láttuk a kivezető utat. Egy akkori divatos kifejezéssel “kertmagyarországot” szerettünk volna házánkából csinálni. A rendszerváltás

óta eltelt évek nem igazolták, elsősorban az ipar, a bankok és az intézmények vonatkozásában, a ma már ideának tűnő, 1956-os elképzelésünket. A jelenlegi gazdasági fejlődés arra utal, hogy nincs “harmadik út”, csak magántulajdonon alapuló (privát) gazdasági rendszer valósítható meg, a huszadik század ennek életképességét igazolja. Az úgynevezett szocialista gazdasági rendszerek – három, négy ország kivételével – feladták állásaikat.

Az 1956-os események megmutatták a világnak, hogy nem lehet egy szabad nemzetet akarata ellenére tartósan leigázni, szélsőséges politikai, gazdasági rendszert rákényszeríteni. Az utóbbi évek pedig bebizonyították, hogy azt a folyamatot, ami 1956-ban elkezdődött, csak lassítani lehet, feltartóztatni nem. Az 1956-os magyarországi eseményeknek, úgy gondolom, világtörténelmi jelentősége van. A későbbi századok történetírásai valószínű, hogy erről, mint az emberi szabadságvágy diadaláról fognak megemlékezni. Büszke vagyok rá, hogy mint ennek a harcnak szerény közkatonája, részese voltam a magyar és egyben a világtörténelem dicső forradalmának és szabadságharcának.